

UOT 78.

DOI: 10.52094/3005-9941.44.2023.0107

Mələk Feruz qızı Kərimova
Xəzər universiteti
Psixologiya departamentinin koordinatoru,
Xəzər Psixoloji Xidmət Mərkəzinin rəhbəri
mkerimova@khazar.org

Musiqi terapiyasının psixi rifahımızda rolu

Xülasə: Bu məqalə, musiqinin insanlar üçün həm fiziki, həm də psixoloji təsirlərini açıqlamaqla yanaşı, musiqi terapiyasının insanların psixi rifah səviyyəsindəki əhəmiyyətini, tarixi keçmişini, müxtəlif növlərini və metodlarını ətraflı şəkildə araşdırmağa həsr olunmuşdur. Mövzunun əhəmiyyəti və müxtəlif aspektləri ilə birlikdə məqalədə musiqinin insan sağlamlığına olan müxtəlif təsirlərini əhatə edir. Məqalədə musiqinin beynin nevroloji prosesləri, neurotransmitterlər və beynin strukturları üzərindəki müsbət təsirləri üzərində dayanılmışdır. Musiqi terapiyasının insanların stresslə mübarizədə, depressiyadan azad olmada və digər psixoloji çətinliklərlə başa çıxmaqda necə təsir etdiyini ətraflı şəkildə izah edir. Musiqi terapiyasının qısa tarixi və inkişafı da məqalədə öz yerini tapır. Məqalədə musiqi terapiyasının tarixinə qısa səyahət edərək bu sahədəki əsas mərhələlər və ən vacib nailiyyətlər əks etdirilir. Eyni zamanda musiqi terapiyasının ən çox bilinən növləri və metodları təhlil edilməklə birlikdə, musiqi terapiyasının insanların psixi və emosional sağlamlığı üzərindəki təsiri də tədqiq edilmişdir. Bu məqalədə müəllif musiqinin insan həyatında oynadığı mühüm rolu və musiqi terapiyasının psixi rifahın təşviqi üçün dəyərli bir vasitə olduğunu vurğulayaraq oxuculara geniş və ətraflı bir baxış təqdim edir.

Açar sözlər: musiqi, musiqi terapiyası, musiqi terapiyasının növləri, psixi rifah, emosional sağlıq

Giriş

Bəşər tarixinə baxıldığı zaman, elə bir dövr mövcud deyil ki, orada sənətin izləri müşahidə edilməsin. İnsanlar həyatlarının ən əhəmiyyətli dövrlərində sənətə müraciət edirlər. Müxtəlif xalqların evlilik, nişan, toy, yas, bayram və s. mərasimlərini musiqisiz təsəvvür edə bilmirik. Musiqi hər kəsin ortaq anlaya biləcəyi bir sənət dili kimi qarşımıza çıxır. Müxtəlif mədəniyyətlərə baxdıqda, musiqinin insanların həyatında əhəmiyyətli rolu olduğunu görürük. Körpələrin ana laylaları ilə musiqi sədaları altında yuxuya getmələri onların rahat yatmalarına, anaya daha çox bağlanmasına təsir göstərir. Ananın hüznü musiqisi və sevgi dolu səsi körpəyə rahatlaşdırıcı təsir göstərərək bu əlaqəni qüvvətləndirir. Müsəlman ölkələrdə isə azanın müxtəlif məqamlarla ifa edilməsi və xüsusi dini rituallarda müsbət təsir göstərən məqamların seçilməsi, musiqinin sosial, mədəni və psixoloji sferalardakı rolu barədə bir nümunədir.

Musiqinin sadəcə incəsənət deyil, həm də bir elm sahəsi olduğunu qeyd etmək zəruridir. Musiqi, insan psixologiyasına təsir edən əhəmiyyətli bir təsir mənbəyi olaraq diqqəti cəkməkdədir. Musiqi və psixologiya elmlərinin qovşağında olan musiqi terapiyası ilə əlaqədar tədqiqat və anlayışlara ehtiyac duyulur.

Musiqi əslən yunan sözü olub, “mousike” və ya “mousa” sözündən alınmışdır ki, əfsanəyə görə isə Tanrı Zeusun doqquz qızına bu adı vermişdir ki, bu da “mələk” mənasına gəlir. Bu mələk qızların vəzifəsi isə dünyanı gözəlləşdirmək və daha harmoniyalı bir yer etmək idi. Ətraflı baxıldığı zaman musiqini sadəcə vaxtın keyfiyyətli dəyərləndirməsi kimi deyil, hətta müalicə prosesinin əsas bir hissəsi kimi də qiymətləndirildiyi görülür. Stress və təşvişin yüksək olduğu vəziyyətlərdə, sakitləşdirici musiqilər və relaksasiya metodologiyası tədqiqatçılar tərəfindən dəstəklənir. Musiqi terapiyası, pasiyentin duyğularını daha qəbul edilən və sosial olaraq ifadə edilə bilən bir şəkildə açığa çıxarmağa kömək edir.

Pasiyentin aqressiv və şüuraltına atdığı emosiyalarının musiqi vasitəsi ilə ifadə edilməsi sosial cəhətdən daha çox qəbul edilməsinə və terapiyanın sürətlənməsinə kömək edir. Musiqi, insanların çətinlik və sıxıntılarını sözlə ifadə etməkdə çətinlik çəkdiyi zaman, içindəki gərginliyi anlamalarına və azaltmalarına kömək edir. Musiqi vasitəsilə içindəki gərginliklərini ifadə edən pasiyentlər, aqressiyanın və zərərverici duyğuların azaldığını müşahidə edir. Musiqi terapiyası zamanı, emosiyaların maneəsiz bir şəkildə ifadə edilməsi, onların fərqi varılmasına və simvollaşdırılmasına kömək edir, bu da pasiyentin daxili nəzarətini və nizamını gücləndirir. Musiqi, insan ruhunun qidası kimi qəbul edilir, və bu, insanların psixi sağlamlığına dərin bir təsir göstərir.

Musiqinin insanın beyninə, fizioloji və psixoloji rifahına təsirini anlaya bilməmiş üçün öncə musiqi dinləyərkən insan beynində nələr olur? – sualını cavablandırarmız yerinə düşər.

Musiqi dinləyərkən beynində nələr baş verir?

Musiqi ilə beynimiz arasındakı dinamik əlaqəni öyrənmək, musiqinin müalicəvi vasitə kimi gücünü anlamaq və qiymətləndirmək üçün əsas yoldur. Musiqi ilə beyin arasındakı əlaqəni anlamaq musiqinin müalicəvi gücü və ümumi sağlamlığımızı gücləndirmək potensialı haqqında dəyərli fikirlər verə bilər.

Sinir sistemimizin bir hissəsi olan beyin musiqiyə çox həssasdır və tədqiqatlar göstərdi ki, o, əhvalımıza, yaddaşımıza və ümumi rifahımıza dərin təsir göstərə bilər. Bunun necə baş verdiyini daha yaxşı başa düşmək üçün sinir sistemimizi qısaca nəzərdən keçirək.

Son illərdə neuroelm sahəsində artan tədqiqatlar nəticəsində müəyyən olunub ki, ana bətnində böyüyən körpənin 3-cü həftədən etibarən beyni sürətlə inşa edilməyə başlayır. Həyatın ilk illərində körpənin beynində saniyədə 1 milyondan çox neyronlar arası əlaqələr qurulur və bununla paralel olaraq da istifadə edilməyən lazımsız neuro bağlantıları arasındakı əlaqələr də kəsilir. Beləliklə, insan beyni “neuroplastiklik” xüsusiyyəti ilə inkişaf, böyümə, yaşlanma, dəyişmə, yaxşılaşma

və s. kimi müxtəlif ətraf mühit təsirlərinə qarşı adaptasiya və cavab mexanizmləri formalaşdırır. Beyin qurularkən ilk qarşılaşdığımız funksiyası eşitmə olaraq dəyərləndirilir və artıq fetus 20-25-ci həftəsində daxili qulağın (koklea) köməyi ilə səslərə qarşı motor hərəkətlər etməyə başlayır. Musiqi insanın hərəkət, emosional, zehni və sosial inkişafını dəstəkləyən bütün beyin şöbələrini aktivləşdirir [33, s.71].

Gəlin bir anlıq beynimizdən və beynin müxtəlif hissələrinin, korteks və onun altındakı limbik sistemin əslində musiqi fəaliyyətini necə emal etdiyinə diqqət edək. Əslində görüntüləri əmələ gətirən kortekslərimizdəki oksipital lobdur. Gözlərimizi yumduğumuzda, musiqi dinlədiyimiz zaman musiqi bizi okeana və ya dağa aparanda, frontal lobumuz həmin musiqini təhlil edir və bizə bu musiqi parçasının nə olduğunu, kimin çaldığını söyləyən məlumatları verir. Biz musiqi ifa etməklə məşğul olanda, simlərdə əllərimizi hiss edən parietal lobdur. Əlbəttə ki, eşitmə qabığı temporal lobdadır və səsi emal etdiyimiz yer budur. Temporal lob çox aktivdir. Lakin korteksin altında limbik sistem yerləşir və bu, bizim emosiyalarımızın, xatirələrimizin, bizə nəfəs almağa və ürəyimizi sürətləndirməyə kömək edən avtomatik reaksiyalarımızın yeridir. Məhz bu funksiyalar beynin çox primitiv hissəsində baş verir, lakin bizim üçün böyük məna kəsb edən musiqi parçası ilə avtomatik olaraq aktivləşir. Serotonin və dopamin kimi neyrokimyəvi maddələr isə sevdiyimiz musiqiyə qulaq asdığımız zaman sərbəst buraxılan xoş həzz verən kimyəvi maddələrdir. Tədqiqatlar musiqi ilə məşğul olanda, dinləməyimizdən, oxumamızdan, oynamamızdan, bəstələməyimizdən asılı olmadan beynin həzz mərkəzləri, mükafat mərkəzləri aktivləşir. Musiqi dinlədiyimiz zaman avtonom sinir sistemi daxili orqanlarımızı tənzimləyir və sağ qalmağımıza kömək edir. Parasempatik sinir sistemi bizi dərindən rahatlaşdıran bu avtonom sinir sisteminin bir hissəsidir. Bizə sağalmağa, istirahət etməyə imkan verir. Əgər siz nə vaxtsa tanış və təsəlliverici, gözəl yerlər və böyük insanlarla əlaqəli bir musiqi parçasına qulaq asmısınızsa, o zaman bilirsiniz ki, siz dinləyərkən, istirahət edərkən və həzz alarkən parasimpatik sisteminiz aktivdir. Parasempatik sinir sistemi bizi rahatlatarkən, simpatik sistem təhlükə hiss etdiyi zaman döyüşməyimizi, qaçmamızı və ya donmamızı təmin edən hissədir. Simpatik sistem stresslə mübarizə mexanizminiz və təhlükə vəziyyətində olan xroniki stress, həm də infarkt və ürək xəstəliklərinə, mədə-bağırsaq xəstəliklərinə səbəb olan hipertoniya kimi xəstəliklərə səbəb olan faktordur. Ancaq musiqi bizi sadəcə rahatlaşdırmır, həm də bizi homeostaz vəziyyətinə gətirə bilər. Biz musiqi ilə məşğul olanda ağrı siqnalları o qədər də güclü deyil, o ağrının mənbəyindən, bədənimizdən gəlir və sonra beyində işlənir. Ancaq ağrıdığımız zaman musiqi dinləyir və ya ifa edirsə, bədən ağrı siqnalına fiziki cavab verməkdən sanki yayınır. Bu şəkildə, musiqi əslində ağrıları yayır. Bütün beynimizin, bədənimizin, ağılımızın və ruhumuzun inteqrasiyası yaranır və beləliklə, biz musiqi vasitəsi ilə özümüzü sağlam saxlaya bildiyimizi müşahidəedirik.

Əlbəttə ki, musiqi heç vaxt xəstəliyi müalicə etməyəcək və zədələnmiş toxumaları bərpa edə bilməyəcək, lakin o, həyatımızda yaşadığımız hər hansı ağrı və ya sıxıntının öhdəsindən gəlməyə kömək edə bilər və bu, nəticədə bizi daha sağlam edə bilər. Qeyd etdiyimiz kimi, musiqi ilə məşğul olanda beynimiz bir sıra mürəkkəb proseslərdən keçir. Konkret olaraq, musiqi dinlədiyimiz zaman beynimiz səs dalğalarını emal edir və onları melodiya, ritm və harmoniya kimi şərh edir. Bu proses beynin çoxsaylı sahələrini, o cümlədən temporal lobda yerləşən və eşitdiyimiz səsləri emal etmək və şərh etməkdən məsul olan eşitmə qabığına əhatə edir. Beynin müxtəlif sahələri musiqinin ritmini, melodiyasını, tonunu tanımaq və təhlil etmək üçün birlikdə işləyir. Məsələn, yaddaşımıza aktiv şəkildə kodlaşdırdığımız və ya yaddaşımızdan çıxara biləcəyimiz musiqi üçün hipokampus tez-tez aktivləşdirilir. Bu, musiqinin həyatımızda xüsusilə emosional bir anı xatırlada biləcəyini izah edir.

Musiqi, Neyrotransmitterlər və Duyğular

Musiqi müxtəlif neyrotransmitterlərin sərbəst buraxılmasını stimullaşdırır. Zövq aldığımız musiqiyə qulaq asanda beynimiz xoşbəxtlik və eyforiya hissləri ilə nəticələnməyə bilən həzz və mükafatla əlaqəli bir nörotransmitter olan dopamin ifraz edir. Musiqinin bağlanma və sosial əlaqəni təşviq edən bir hormon olan oksitosinin sərbəst buraxılmasını stimullaşdırdığı aşkar edilmişdir. Bu, musiqinin insanları bir araya gətirmək, birlik hissi və yaşanan təcrübənin paylaşılmasına şərait yaratmaq gücünə sahib olduğunu izah edə bilər. Musiqi həmçinin yuxu, sağalma, həzmlə əlaqəli olan və təbii əhval-ruhiyyə stabilizatoru olduğu düşünülən serotoninin sərbəst buraxılmasını da stimullaşdırmağa bilər. Bundan əlavə, musiqi bədənimizin stressə reaksiyası ilə çox əlaqəli olan kortizol səviyyəsini də azalda bilər. Bu, musiqinin güclü emosional reaksiyalar yaratmaq qabiliyyətinə malik olduğunu izah edir, bunların əksəriyyəti limbik sistemimizdə (amigdala, hipokampus, talamus, hipotalamus, bazal qanqliya) baş verir. Son tədqiqatlar göstərdi ki, əhval-ruhiyyəimizi daha şən və ya daha xoşbəxt vəziyyətlərə dəyişmək üçün hədd əsas açarda dəqiqədə 140-150 vuruşdur. Daha sürətli musiqi dinləmək təxminən 9 dəqiqə çəkir. Bu o deməkdir ki, musiqinin tempi əhval-ruhiyyəimizi xoşbəxtliyə, sevincə və s.-ə çevirməkdə bizə kömək edən mühüm amildir. Bunun tərsi, tədqiqatlar göstərir ki, təqribən 13 dəqiqə (və ya daha çox) qəmli musiqiyə (orta hesabla 60 vuruş/dəq-dən yavaş) qulaq asmaq bizə kədər, kədər, itki və s. kimi qəmli duyğuları yaşamamıza səbəb ola bilər. Başqa sözlə, bu cür musiqi bizə emosiyalarımızı hiss etməyə və emosional təcrübəni sağlam şəkildə ifadə etməmizə və rahatlamağımıza imkan verə bilər.

Musiqi və Hərəkət

Musiqinin beynimizdəki hərəkət mərkəzlərinə təsirini araşdıran araşdırmalar göstərdi ki, musiqi bədənimizdə hərəkəti stimullaşdırmaq üçün əhəmiyyətli sayda sinir dövrlərini aktivləşdirir. Başqa sözlə, biz musiqi dinlədikdə, çox güman ki, musiqiyə cavab olaraq hərəkət etmək ehtiyacını hiss edirik. Bu, hətta 3 aylıq

körpələrdə də göstərilmişdir ki, onlar musiqiyə ayaqlarının və gövdələrinin ritmik hərəkəti ilə cavab verirlər. Bundan əlavə, dəqiqədə 140-150 vuruşdan daha sürətli musiqi dinləmək, mahnını bildiyinizdən asılı olmayaraq bədəndə hərəkət etmək üçün yüksək vəziyyət yaradır. Bəzi tədqiqatçılar tövsiyə edir ki, əgər özümüzü məşq etməyə və ya zehni cəhətdən gərgin işlə məşğul olmağa həvəsləndirmək istəyiriksə, xüsusi diapazonda musiqi dinləməyə cəhd edə bilərik. Bundan əlavə, 10-30 dəqiqə ərzində sakitləşdirici musiqi dinləmək parasimpatik sinir sistemimizə təsir göstərə bilir, o cümlədən istirahət zamanı (əsas) ürək ritmimizə də təsir edə bilir. Başqa sözlə, biz musiqi dinlədiyimiz zaman tənəffüs sürətimiz və nəfəs alış-verişimiz daha ritmik və nizamlı olur, bu da daha böyük parasimpatik təsirlərə səbəb olur.

Musiqi və Diqqət

Musiqi yaddaşımıza və öyrənmə qabiliyyətimizə də böyük təsir göstərir. Musiqi dinləmək məlumatı xatırlamaq qabiliyyətimizi və ümumi öyrənmə təcrübəmizi yaxşılaşdırma bilər. Son araşdırmalar göstərdi ki, insanların əksəriyyəti tapşırıqları tam sükutla yerinə yetirərkən tapşırıqları ən yaxşı şəkildə yerinə yetirirlər; növbəti ən yaxşı şərt fonda instrumental musiqidir; sözləri olan musiqi daha zəif performansla gətirib çıxarır və nəhayət, xüsusi emosional assosiasiyaları olan tanış musiqi ən pis performansla gətirib çıxarır, çünki diqqətimizi zehni fəaliyyətə deyil, musiqi ilə əlaqəli düşüncələr, emosiyalar və xatirələrə cəmləyirik. Beləliklə, əgər musiqi ilə birlikdə başqa fəaliyyətlə məşğul olmaq istəyiriksə, xüsusi emosional xatirələrlə əlaqəsi olmayan və sözləri olmayan musiqini dinləmək diqqət, əzbərləmə və öyrənmə prosesimizdə ən çox dəstək olur.

Musiqi və stress

Musiqinin ən çox bilinən effektlərindən biri stress səviyyəsini azaltmada faydalarının olmasıdır. Həzin musiqiyə qulaq asmaq qan təzyiqini, ürək döyüntüsünü və kortizol səviyyəsini aşağı salır. Musiqi insanın özünü yaxşı hiss etməsinə səbəb olan “endorfin” hormonunun artmasına təkan verir. Beləliklə, şəxsin sakitləşməsinə, mental yaxşı hiss etməsinə təkan verir. Türkiyəli tədqiqatçı Gökben Bakır (2019) belə bir eksperiment keçirir. Türkiyənin Ankara şəhərində Fiziki Müalicə/Reabilitasiya-Təhsil və Tədqiqat xəstəxanasında 6 gün davam edən və işemik insult keçirən 40 xəstəyə yatmadan 30 dəqiqə əvvəl qulaqcıqlar verərək musiqi dinlədir və xəstələrə tədqiqat öncəsi və sonrası testlər verir. İşemik insult keçirmiş xəstələrə tətbiq edilən musiqi terapiyasının yuxu keyfiyyətinə və həyat keyfiyyətinə təsirini müəyyən etmək üçün tədqiqat aparır. Apardığı tədqiqat nəticələrinə əsasən musiqi dinləmənin yuxu keyfiyyəti və həyat keyfiyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə müsbət təsir göstərdiyini aşkar edir.

Başqa bir tədqiqat Işın Cantekin (2012) tərəfindən Türkiyənin Ərzurum şəhərində Atatürk Universiteti Yakutiya Araşdırma Xəstəxanası və Regional Təhsil, Tətbiq və Araşdırma Xəstəxanasının Hemodializ bölmələrində keçirilib. Eksperimental qrupda 50 və nəzarət qrupunda 50 olmaqla 100 xəstə ilə tədqiqat aparılıb. Musiqi terapiyasının hemodializ xəstələrinin qəbul etdikləri stressorlara və

narahatlıq səviyyələrinə təsirini müəyyən etmək üçün nəzarət qrupu ilə sınaqdan əvvəl və sonrakı testlər aparılmışdır. Eksperimental qrupdakı xəstələrə əvvəlcədən testlər tətbiq edilmiş və 1 həftə ərzində hər dializ seansında üç dəfə musiqi terapiyası tətbiq edilmiş və üçüncü musiqi terapiyası tətbiqindən dərhal sonra xəstələrə stress səviyyələrini yoxlamaq məqsədi ilə testlər verilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, musiqi terapiyasından sonra eksperimental qrup xəstələrinin psixo-sosial stress, fizioloji stress və ümumi stress göstəricilərinin orta balları arasında fərq statistik cəhətdən əhəmiyyətli olmuşdur. Bu onu göstərirdi ki, musiqi terapiyası hemodializ xəstələrin stress və təşviş göstəricilərinin azalmasına təsir göstərir.

Dilek Horuzun (2013) apardığı digər bir tədqiqatda isə ağciyər xəstəlikləri şöbəsinə yatan Koah xəstələrinin təşviş və bəzi klinik göstəricilərinə musiqi terapiyasının təsirinin araşdırılmışdır. Musiqi terapiyası tətbiq edildikdən sonra tədqiqat aparılan qrupla kontrol qrupundakı xəstələrin sistolik qan təzyiqi dəyərləri 0–15-ci gün arasında anlamlı şəkildə azaldı, diastolik qan təzyiqləri də 0–15 gün arasında anlamlı səviyyədə fərqlilik göstərdi. Nəbzın sürətində qruplar arasında fərq müşahidə edilməmişdir. Eksperiment və kontrol qrup arasında təşviş səviyyələrinin ortalamalarında mənalı səviyyədə azalma müşahidə edilmişdir.

Musiqi və ağrı

Musiqi ağrının azaldılmasında güclü rol oynayır. Musiqi şəxsin foksunun ağrıdan uzaqlaşmasına, təşvişinin azalmasına və daha müsbət bir mühit yaratmağa kömək edir. Bu isə yenə də şəxsin stress azaldıcı təbii opioidləri azaltmağa kömək edir. Ağrının azalması və yuxunun keyfiyyətinin artması ilə əlaqədar Türkiyəli tədqiqatçı Rukiye Yıldırım (2023) tərəfindən İsparta Şəhər Xəstəxanasının Palliativ Baxım Xidmətində yerləşdirilən 40 xəstə ilə eksperiment aparılmışdır. 14 gün ərzində dekubitus yarasının sarğıdan əvvəl və sarğı zamanı, cəmi 30 dəqiqə müddətində “Buselik” musiqi janrında eksperimental qrupa (n=20) qulaqcıqla passiv musiqi/nev terapiyası tətbiq edilmişdir. Nəzarət qrupuna heç bir üsul tətbiq edilməyib (n = 20). Korrelyasiya təhlili nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, neylə musiqi terapiyası iştirakçıların yuxu keyfiyyətini yaxşılaşdırmış və yaranın sarılması zamanı hiss olunan ağrının səviyyəsini əhəmiyyətli dərəcədə azaltmışdır. Bu baxımdan, iştirakçıların yuxu keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq və hiss olunan ağrı səviyyəsini azaltmaq üçün tibb bacıları tərəfindən qeyri-farmakoloji bir müdaxilə olan musiqi/nev terapiyasına üstünlük verilə bilər.

Musiqi və Psixi Rifah

Emosiyaları ifadə etmək, xüsusilə verbal ünsiyyətdə çətinlik yaşayan və travması olan pasiyentlər üçün çətin ola bilər. Musiqi, şəxslərin emosiyalarını rahat bir şəkildə ifadə edə bilmələri üçün beynəlxalq bir dil olduğunu bizə göstərir. İstər mahnı oxuyaraq, istər hər hansı bir alət çalaraq, ya da sadəcə musiqi dinləyərək olsun, insanlar emosional rahatlıq hiss edirlər. Musiqi terapiyası şəxslərin duyğularını anlama və ifadə etmə prosesində onlara rahat bir mühit təmin edər və dolayısı ilə rifah və fərqliliyin artmasına təkan verir.

Musiqi terapiyasının əsas məqsədlərindən biri də emosional rifahın dəstəklənməsi və inkişaf etdirilməsidir. Musiqi müxtəlif hiss və emosiyaları oyadaraq insanların rahat və güvənilən bir şəraitdə özlərini ifadə etmələrinə dəstək olur. Musiqi terapiyası sessiyalarında iştirak edərək şəxs stresslə mübarizə mexanizmlərini inkişaf etdirir, emosiyalarını tənzimləyir, özü ilə əlaqədar dəyərləndirməsi dəyişir və özünə qarşı olan hörmət hissi inkişaf edir. Kübra Arlı (2015) Üsküdar Universiteti Musiqi Terapiya Tətbiq və Araşdırma Mərkəzi (MÜTEM) nəzdində psixiatrik xəstələrin stress və narahatlıq səviyyələrini azaltmaqda alternativ və tamamlayıcı bir model olaraq musiqi terapiyasının effektivliyi araşdırdı. Bu məqsədlə iki fərqli xəstəxanadan seçilən 101 psixiatrik xəstə ilə apardığı tədqiqat nəticələrinə əsasən xəstələrə tətbiq edilən musiqi terapiyasının onların narahatlıq səviyyələrində xəstələrin xeyrinə əhəmiyyətli bir dəyişikliyə səbəb olduğu anlaşıldı. Xəstələrin cinsiyyəti və diaqnoz xüsusiyyətlərinə görə musiqi terapiyasının təsirinin əhəmiyyətli fərqi aşkar edilməmişdir. Bununla belə, müəyyən edilmişdir ki, gənc xəstələrdə (18 yaşdan aşağı) musiqi terapiyasından sonra narahatlıq səviyyəsi aşağı düşür. Psixiatrik xəstələrin musiqi terapiyasından sonrakı vəziyyəti və təşviş səviyyələri ilkin təşviş səviyyələrindən daha aşağı olmuşdur. Musiqiyə qulaq asmağın vücudun hormonal sistemi ilə əlaqəsi haqqında aparılan tədqiqatların nəticələri maraqlıdır. Belə ki, Uçan və Ovayolunun musiqinin qəlb ritmini, bədən hərəkətini və tənəffüsünü tənzimlədiyini göstərən tədqiqatlar, musiqinin təsirinin daha da anlaşılmasına səbəb olur. Kimyəvi terapiya alan xəstələrdə narahatlığı azaldan və yaşam keyfiyyətini artıran bir vasitə kimi musiqi, tibbi mühitədə daha çox dəyərləndirilir. Bu tədqiqatlar, musiqinin insan vücudu üçün terapiya və tənzimləyici funksiyası olduğunu göstərir. Musiqinin qəlb ritmini və tənəffüsü tənzimləməsi, bədən hərəkətini artırmağı və narahatlığı azaltmağı, xüsusilə kimyəvi terapiya tətbiq olunan xəstələrdə böyük bir rol oynayır. Bu da musiqinin daha geniş tibbi sahələrdə tətbiq olunmağını və xəstələrin yaşam keyfiyyətini artırmağını nümayiş etdirir.

Maraqlı məqamlar və tədqiqatlar, musiqinin sağlamlıq üçün bir çox potensial təsirlərini vurğulayır və bu, musiqinin tibbi sahədə daha çox istifadə edilməsinə səbəb olur [35, s. 17].

Esra Yücesan (2016) musiqi terapiyası, poeziya terapiyası və yaradıcı drama metodunu özündə ehtiva edən strukturlaşdırılmış təhsilin universitet tələbələrinin özlərinə olan hörməti, sosial olaraq mənliyə hörmət, akademik olaraq mənliyə hörmət və valideynlərlə əlaqəli olaraq özünə hörmət səviyyəsinə təsirini araşdırmışdır. Tədqiqat Sinop Universitetində bakalavr təhsilini davam etdirən 12 eksperimental və 12 nəzarət qrupu tələbəsindən ibarət idi. Sinop Universiteti Təhsil Fakültəsinin musiqi bölümündə orta hesabla həftədə 1 dəfə 9 seansdan ibarət olmaqla 4-5 saat müddətində keçirilib. Məlumatlar isə Coopersmith Özünə hörmət şkalası, seanslar zamanı əldə edilən materiallar və icazə ilə edilən səs yazılarının təhlili ilə toplanılıb. Musiqi terapiyası, poeziya terapiyası və yaradıcı dram

təcrübələrini özündə ehtiva edən özünə strukturlaşdırılmış təhsilin universitet tələbələrinin özünə inam və özünə hörmət səviyyələrinin artmasına müsbət təsir etdiyi görülmüşdür. Eyni zamanda tələbələrin sosial, akademik mənləklərinə olan hörmət duyğularının artdığı müəyyən edilmişdir.

Motorika bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi

Musiqi terapiyası xüsusilə fiziki reabilitasiya mərkəzlərində motor bacarıqların inkişaf etdirilməsində istifadə edilir. Musiqi şəxslərin koordinasiya, tarazlıq və əzələ koordinasiyasının inkişafına dəstək olan ritmik və təkrarlayıcı hərəkətlərdən ibarətdir. Terapistlər musiqi terapiya sessiyalarında hərəkət və fiziki fəaliyyətləri də daxil edərək əzələ ağrısı və gərginliyinin azaldılmasına kömək edə bilirlər. Ümumilikdə musiqi terapistləri fiziki ağrı və acının azaldılmasında bütünləşdirici yanaşmadan istifadə edirlər. Beləliklə, musiqi terapiyası beyin funksiyalarının aktivləşdirilməsi və zehni bacarıqların inkişaf etdirilməsinə dəstək olur. Musiqi terapistləri musiqinin terapevtik xüsusiyyətlərindən faydalanaraq insanların mental sağlamlılıqlarına, fiziki bacarıqlarının yaxşılaşdırılmasına, beyin aktivliyinin artırılmasına dəstək olurlar. Musiqi terapiyası zehni problemlər və neuro-inkişaf pozuntuları olan insanlara da kömək ola bilər.

Musiqinin zehni funksiyalar üzərində xüsusilə hafizə, diqqət və ağıl yürütmə kimi proseslərdə yeri danılmazdır. Tədqiqatlar göstərir ki, Alzheimer, demensia kimi xəstəliklərdə musiqinin rolu böyükdür. Musiqi xatirələri canlandırır, neyronlar arasında əlaqələri stimullaşdırır və ümumi olaraq zehni bacarıqları aktivləşdirir. Musiqi terapiyası zehni bacarıqları inkişaf etdirməklə yanaşı, beyin funksiyalarını canlandırır. Tədqiqatlar musiqinin beyin üzərində güclü təsirləri olduğunu və beyinin neuro-plastikliyini artırdığını göstərir. Mahnı oxumaq, bir musiqi alətini çalmaq, improvizasiya etmək şəxslərin diqqət, fokuslanma və problem həll etmə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə kömək edir. Fransız nevroloq Filipp Pinel, musiqinin təsirini nevroloji sahəsində ilk araşdırmağa cəhd edən tədqiqatçılar arasında sayılır. Onun əsaslı tədqiqatları, xüsusilə şizofreniya xəstələrində, əqli məhdudluğu olan şəxslərdə və autizmlə uşaqlarda musiqinin müsbət təsirinin olduğunu göstərir. Bu nəticələr, musiqinin sağlamlıqla bağlı xüsusi və psixoloji vəziyyətlərdə tibbi təsirini daha dərin şəkildə anlamağa kömək edir.

Musiqinin sosiallaşmada rolu

Musiqinin fərdi olaraq insana faydaları ilə yanaşı, sosial bacarıqların inkişafına, sosiallaşma prosesinə də təsiri vardır. Xorda oxuyan, ansamblda birlikdə çalan hər hansı bir şəxs eyni zamanda sosiallaşma, ünsiyyət bacarıqlarını da formalaşdırır. Şəxslər birlikdə musiqi ilə məşğul olduqları zaman yalnızlıq hiss etməməkdə və sosial bacarıqlarını inkişaf etdirdikləri üçün aid olma hissləri də formalaşmaqdadır. Duyğu Kurt (2014) qocalar evində yaşayan yaşlı insanların tənhalıq hisslərini müəyyən etmək və musiqi terapiyasının tənhalıq hissəsinə təsirini aydınlaşdırmaq üçün tədqiqat aparıb. Tədqiqat Edirne Qocalar Evində yaşayan, şifahi ünsiyyət qura bilən, psixiatrik xəstəliyi, demans, əqli gerilik və ya Alzheimer xəstəliyi olmayan və

məlumatlı razılığını alınan 38 yaşlı insandan ibarət idi. Yaşlı şəxslər 19 nəfərdən ibarət eksperiment və nəzarət qruplarına bölündü. Təcrübə qrupunda olan yaşlı şəxslərə 10 gün ərzində gündə iki dəfə 30 dəqiqə Rast məqamında musiqi dinlədilir. Eksperimental qrupdakı yaşlı fərdlərin musiqi terapiyasından sonra Ucla tənhalıq testindən aldıkları bal daha aşağı olaraq müəyyən edildi. Musiqi terapiyasından əvvəl Ucla testindən aldıkları bal isə daha yüksək idi. ($p < 0.05$). Yaşlı fərdlərə tətbiq edilən musiqi terapiyasının tənhalıq hissini azaldılmasına müsbət təsir etdiyi müəyyən edilmişdir. Uşaq sahibi olan, qocalar evində yaxın dostu olan və qocalar evində tənha hiss edən yaşlı fərdlərin musiqi terapiyasından əvvəl və sonra Ucla tənhalıq bal ortalamaları arasında əhəmiyyətli fərq aşkar edilmişdir ($p < 0.05$). Beləliklə qeyd etmək lazımdır ki, musiqi müxtəlif şəkillərdə insanın sağlamlığına və rifahına təsir edən vasitədir. Stressin azaldılması və ağrının idarə edilməsində, emosiyaların ifadə edilməsində, koqnitiv funksiyaların artırılmasında, sosiallaşmada musiqinin əvəzsiz rolu var.

II. Musiqi terapiyası nədir?

Musiqi terapiyası da məhz insanın psixi sağlığına təsir edərək onu yaxşılaşdırır və daha insanpərvər edərək, özünü tanımasına və kəşf etməsinə yol açır. İnsanın rifah səviyyəsinin yüksəldilməsində musiqi terapiyasının əvəzedilməz və yaxşılaşdırıcı gücü var. Musiqi terapiyası ifadəedici sənət terapiyasının alt sahələrindən biri kimi şəxsin fiziki, koqnitiv emosional, sosial ehtiyaclarını anlama və ödəmək üçün bir vasitə kimi qarşımıza çıxır. Əslində musiqi terapiyasının nə olduğu ilə əlaqədar ziddiyyətli fikirlər mövcuddur. Günlük dilimizdə sadəcə musiqiyə qulaq asaraq yaxşılaşdığını qeyd edən şəxs də musiqi terapiyası ilə məşğul olduğunu qeyd edərsə, bu nə dərəcədə doğru olar? Əgər belə olarsa musiqi terapiyası hər bir insanın tətbiq edə biləcəyi bir sahə kimi qiymətləndirilə bilər. Dünya Musiqi Terapiyası Federasiyasının və Amerika Musiqi Terapiya Dərnəyinin qəbul etdiyi musiqi terapiyası ilə əlaqədar tərifinə baxdığımız zaman onun aşağıdakı şəkildə izah edildiyi görülür.

“Musiqi terapiyası bu sahədə ixtisaslaşmaq üçün nəzərdə tutulan proqrama uyğun təhsilini tamamlayan və “musiqi terapisti” ünvanını qazanmış mütəxəssis tərəfindən aparılır. Mütəxəssis xəstə ilə (ya da terapiya alanla) terapevtik münasibət quraraq, onun ehtiyaclarına əsasən ona xüsusi olaraq fərdi qaydada hazırlanmış musiqi tətbiqlərini, kliniki və sübuta əsaslanaraq istifadə edir”.

Beləliklə bu tərifdən gördüyümüz kimi, bu terapiya bu sahədə ixtisaslaşmış şəxs tərəfindən aparılmalıdır. Bu terapiyada hər bir pasiyentə tətbiq edilən proqram onun ehtiyaclarına uyğun bir şəkildə fərdi qaydada hazırlanır. Musiqi terapisti terapiyadan öncə pasiyentlə görüşərək ətraflı bir şəkildə onu dəyərləndirir. Tətbiq edilən musiqi terapiyasının şəxsin ehtiyac və məqsədlərini nəzərə alaraq planlaşdırır. Musiqi terapiyası müalicə metodu və hər dərddin dərmanı kimi ələ alınmır və terapiyada alternativ bir vasitə kimi istifadə edilir. Musiqi terapiyasında bu sahədə təlim almış musiqi terapisti terapiyanın məqsədləri istiqamətində musiqidən istifadə edir. Bu

alətlərin çalınması, mahnı oxuma, musiqi bəstələmə, rəqs və hərəkət terapiyasına dəstək olmaq kimi müxtəlif sahələri əhatə edir.

Musiqi terapiyasının məqsədləri insanın ümumi rifah səviyyəsini yaxşılaşdırması və həyat keyfiyyətinin artırılmasıdır. Musiqi terapiyasında duyğular və xatirələr yenidən canlanır və beləliklə şəxslərin özləri ilə bağlı fərqlilikləri yaranır, stresslə baş etmə strategiyaları inkişaf edir, onların emosional və sosial bacarıqları inkişaf edir. Musiqi terapiyası psixi sağlamlığın qorunmasında da rol oynayaraq depressiya, təşviş və posttravmatik stress pozuntusu kimi müxtəlif psixi pozuntular zamanı istifadə edilir. Acının, stressin azaldılmasında, psixi rahatlama çalışmalarında da musiqi terapiyasından istifadə edilir.

Musiqi terapiyası istənilən yaş qrupunda tətbiq edilən və uyğunlaşdırıla bilən bir terapiya növüdür. Bu terapiya müxtəlif yerlərdə – xəstəxanalarda, bağça və məktəblərdə, reabilitasiya mərkəzlərində və s. yerlərdə istifadə edilə bilər. Musiqi terapistləri qarşısındakı insanın ehtiyaclarına uyğun şəkildə müdaxilə proqramı hazırlayır. Bu proqram fərdi və qrup terapiyası şəklində tətbiq edilməklə yanaşı, xüsusi məqsədlərə uyğun hazırlana bilər. Bu məqsədlər arasında ünsiyyət bacarıqları, motor bacarıqların inkişaf etdirilməsi və ağrı-acının azaldılması ola bilər. Ümumiləşdirsək, musiqi terapiyası şəxsin rahatlığı, yaşam keyfiyyətinin artırılması və yaradıcılığı üçün bir mühit və sahə yaradır. Bu sahədə şəxs öz yaradıcılığını ortaya qoymaqla yanaşı, yeni əlaqələr qura bilər və öz hissələrini daha dərinləndirən anlaya bilər. Musiqi terapiyası hər şəxsin fərdi ehtiyaclarını və vəziyyətini diqqətə alır.

Musiqi terapiyasının qısa tarixi

Müxtəlif mədəniyyətlərdə musiqi terapiyası ilə əlaqədar müxtəlif yanaşmaların olduğunu görürük. Musiqinin tarixini və inkişafını başa düşmək musiqi terapiya sahəsinin inkişafında böyük əhəmiyyəti vardır. Musiqi qədim zamanlardan bu yana insan varlığının bir parçası olmuşdur. Misir, Çin, Hindistan və Yunanıstan kimi qədim xalqlarda musiqinin ümumi sağlamlığı və sosial rifahı təşviq etmək üçün istifadə edildiyi görülür. Musiqinin xəstəliklərin müalicəsində istifadəsinin tarixi kökləri qədimdir. Belə ki, hələ Milladdan əvvəl 580-500-cü illər arasında Pifaqor musiqi nəzəriyyələri və musiqi ilə müalicəni öyrənən alimlərdən hesab edilirdi. Türk-islam alimlərindən isə Əbu-Bəkir Razi (864-925), Farabi (870-950) və İbn Sina (980-1037) musiqi terapiyası və ruhi xəstəliklərin müalicəsi ilə maraqlanırdılar [16, s.390].

Türk mədəniyyətində musiqi terapiyasının 6000 illik bir keçmişə sahib olduğu təxmin edilir. Bilindiyi kimi, Orta Asiyada Şamanizm inancı hakim idi və onların ayinlərində melodiya, ritm və rəqs əsas yer tuturdu. Bu rituallarla şəxslər atalarının ruhları ilə əlaqəyə girərək, onlardan kömək istəyərkən, mənfi ruhları uzaqlaşdırmağı planlaşdırırdılar [28, s.31].

Musiqinin müalicə məqsədi ilə istifadəsinin türklərlə başladığını qeyd etmək olar. Ərəblərin ilk islam filosoflarından olan Əl-Kindi (801–866) musiqi ilə göy

cisimləri arasında əlaqə qurmağa çalışmışdır. O, buna metafizika ilə yanaşaraq göy üzündəki göy cisimlərinin hərəkətləri arasındakı əlaqədəki harmoniyanı yer üzündəki musiqilərlə əlaqələndirmişdir. Bu musiqiləri dinləyərək insan metafizikaya maraq və istək hiss edəcəkdir [4, s.55-75].

Əl-Kindi musiqi alətlərinin quruluşu, akustik xüsusiyyətləri, musiqinin növləri və musiqi performansı kimi mövzuları ələ almış və ilk dəfə “məqam” anlayışını açıqlamışdır. Əl-Kindi “Kitabu’l-Musavvitat” əsərində səslərin insanda hansı duyğuları oyandırdığını və hansı davranışları təşviq etdiyini araşdırır.

Daha sonra Farabi və İbn Sina isə musiqi nəzəriyyəsi ilə yanaşı, səsin gücünü və səsin insanlar üzərindəki təsirinə fokuslandılar. Farabının “El-Musiki El Kebir” adlı əsərində musiqi terapiyasının fəlsəfəsi və tətbiqinə toxunulmuşdur. Böyük türk alimi Əbu Nəsr əl-Farabi (873-950) "Musiqi haqqında böyük kitab"da belə deyir:

"Musiqi yaxşı əhval-ruhiyyəni, əxlaqi tərbiyyəni, emosional sabitliyi və mənəvi inkişafı təşviq edir. Fiziki sağlamlığa faydalıdır. Ruh sağlam deyilsə, bədən də zədələnir. Baş ağrısı var? “Gül yatağının yanında dincəl və ya musiqiçi dəvət et, gəlib çıxış et, tut ağacının zərif sədaları altında yuxuya get” (980-1037). Bu kitabda musiqi terapiyasının insanın ruhuna və bədəninə təsirlərinin izah edildiyi və emosional problemlərin müalicəsində istifadə ediləcəyinə aid fikirlər var.

İbn Sina, musiqi ilə əlaqədar əsərləri ilə musiqi terapiyası sahəsində əhəmiyyətli qoymuş islam filosoflarından biridir. "Musiqi Elmi" adlı əsərində, musiqini riyazi bir elm kimi qiymətləndirir. O, səslərin bir-biri ilə ahəngdar olduğunu və bu səslər arasındakı zamanın bir melodiyanın necə yarandığını göstərmə məqsədi ilə tədqiq edilən bir riyazi elm olduğunu vurğular. İbn Sina, musiqini riyaziyyatın dörd əsas sahəsindən biri hesab edir və fikirlərini "en-Necât" və "Dânişnâme-i Alâî" kimi əsərlərində və "Eş-Şifâ" adlı kitabının "Cevâmiu İlmi'l-Mûsika" bölməsində əks etdirir. Ayrıca, "El Kanun Fi't-Tibb" adlı əsərində musiqi ilə müalicə haqqında da yazmışdır. O, musiqinin insan vücudunda titrəyişlər yaratdığını və bu titrəyişlərin müalicəvi olduğunu tədqiq edir. Onun fikirlərinə görə, uyğun şəraitin yaradılması və xəstəyə uyğun melodiyanın seçilməsi müalicə prosesinə əhəmiyyət qatır [4, s.1026-1037].

300 il sonra yaşayan İbn Haldun isə "Müqəddimə" adlı əsərində incəsənətin cəmiyyətlə olan əlaqəsinə toxunur və incəsənətin zəruri olduğu fikrini müdafiə edir. İbn Haldun, bu əlaqənin cəmiyyətin inkişafı və insan psixologiyası üçün əhəmiyyətli olduğunu vurğulayaraq İbn Sinanın fikirlərini dəstəkləyir.

İstər Səlcuqlu, istərsə də Osmanlı dövründə psixi pozuntulu xəstələrin müalicəsində musiqidən istifadə edildiyi görülür. Səlcuqlu dönəmində Səlcuq hökmdarı Dukak tərəfindən Türkiyədə ilk açılan Nureddin xəstəxanasında xəstələrin müalicəsində musiqidən istifadə edirdilər. Həkim Mecid Efdal Muhammed bin Abdullah el-Bahili ruhi xəstələrin musiqi ilə müalicəsində əsaslı rol oynayan şəxslərdən olmuşdur. Osmanlı dönəmində də Osmanlı saray həkimi Musa Bin Hamum psixi xəstələrin, diş müalicəsi zamanı və uşaqların psixoloji

narahatlıqlarının müalicəsində musiqidən istifadə edirdi. Bir çox əsrlər əvvəl həkimlər musiqinin gücünü yaxşı bilirdilər. Yeddi yüz il əvvəl Azərbaycan alimi Səfiəddin Urməvi XIII əsrdə “Şərəfəddinə mesaj” və “Musiqi çalarları kitabı”nda musiqinin əks gücü haqqında fikirlərini izah edən risalələr yazmışdır. Onun əsərlərində Metabil, Erani, Tənciqa və Segah kimi erkən çağlara aid modal sayğaclarından bəzilərinin adları çəkilir.

Əcdadlarımız yorğunluğu aradan qaldırmaq və əsəb pozğunluqlarından xilas olmaq, ruh yüksəkliyi və ya yuxuya getmək üçün rübab, ud, dütar, təmbur, ney, mizmar, surnaya, çəng, şinud, zither kimi qədim Şərq musiqi alətləri ilə musiqi dinləyirdilər. İran və bəzi Ərəb ölkələrində Səfiəddin Urməvi "Muğamın babası" olaraq qəbul edilir. O, musiqi sahəsində iki kitab yazır. O, xüsusən melanholik xəstələr üçün türk musiqi əsərlərinin terapiya kimi istifadə edilməsini təklif edir. Hətta o, günün hansı saatında hansı musiqinin çalınması ilə əlaqədar fikirlərini qeyd edir. Sonrakı əsrdə başqa bir azərbaycanlı musiqiçi Əbdül-Kadir Marağayı (1353-1433) yaradıcılığını davam etdirmişdir. Əbdül-Kadir Marağayının “Musiqi traatisi” və Əbu Reyhan Birununin (973-1048) “Tibb haqqında böyük kitab”ı həm riyazi, həm də həndəsi fiqurların, çəkmələrin və musiqi alətlərinin təsvirləri ilə doludur.

Yeddi əsr sonra Mahmud Yusif Şirvani yuxusuzluqdan əziyyət çəkənlər üçün saz və simli alətlərin melodialarını yazıb. Məşhur həkim Sultan Qiyasəddin “Kitab əs-sinaat” (XVIII əsr) əsərində həmkarlarını musiqi öyrənməyə çağırırdı.

Antik Çində imperator Huang Ti, Huangdi Neijing də (Sarı İmperatorun İç Kanonu) musiqinin yaxşılaşdırıcı xüsusiyyətlərini izah etmişdir. Çin nəzəriyyəsinə görə insan vücudundakı beş sistemin hər biri öz aralarında musiqi tonları ilə bir-biri ilə əlaqədardır və bu tonlar yaxşılaşma üçün istifadə edilə bilər. Qədim Misirdə musiqi fiziki və zehni narahatlıqların müalicəsi üçün istifadə edilirdi. Yunanıstanda musiqi ana olmağa hazırlaşan qadınların doğuş zamanı rahatlamasını təmin etmək və təşvişlərini azaltmaq üçün istifadə edilirdi. Platon musiqini ruhun qidası olaraq dəyərləndirirdi.

Avropa və Amerikada isə klinikada tətbiq edilən musiqi terapiyasının əsası 18-ci və 19-cu illərdə atılmışdır. Avropada musiqinin xüsusilə ruh sağlığı qurumlarında xəstələr üzərində terapevtik təsirlərinin müsbət olduğu qəbul edildi. Amerika Birləşmiş Dövlətlərində Benjamin Rush və İngiltərədəki Samuel Tuke kimi şəxslər musiqinin psixiatriyada istifadə edilməsini müdafiə etməyə başladılar. 19-cu əsrdə müxtəlif psixiatriya xəstəxanalarında musiqi terapiyası proqramlarının qurulması ilə musiqi terapiyası rəsmi olaraq tanınmağa başladı. Dr. Samuel Heinrich Spiker tərəfindən idarə edilən Apollo Orkestrası və Xoru, Nyu-Yorkdakı Utica Dövlət Xəstəxanasında fəaliyyət göstərən Amerika Birləşmiş Dövlətlərindəki ən qədim musiqi proqramlarından biridir.

I Dünya müharibəsindən sonra musiqi terapiyasının əhəmiyyəti artır. Musiqi yaralı əsgərlərin fiziki və psixoloji ehtiyaclarını qarşılamaq üçün istifadə olunurdu. Musiqi terapiyası proqramının ilk dəfə 1944-cü ildə Amerika Birləşmiş Ştatlarında

başladığı qeyd edilsə də, türk xalqlarında xəstəxanalarda müxtəlif musiqi alətlərindən istifadə edildiyi və xəstələr üçün musiqi ilə əlaqəli xüsusi saatlar ayrıldığı da mənbələrdə qeyd edildiyi göstərilir. Belə ki, 1154-cü ildə Səlcuqlu Türk Atabəyi Nurəddin Zəngi tərəfindən qurulan xəstəxanada psixi xəstələrin musiqi ilə müalicəsinə üstünlük verildirdi [28, s.11].

Hal-hazırda, Amerika Musiqi Terapiyası Assosiasiyasının təməli 1950-ci illərdə atılmışdır. 2004-cü ilin məlumatlarına əsasən, Amerikada 4000 musiqi terapisti fəaliyyət göstərir.

20-ci əsrin ortalarında E.Thayer Gaston və Juliette Alvinin dəstəyi ilə müasir musiqi terapiyasının əsasları qoyuldu. Gaston Amerikada tibb sahəsində musiqi terapiyasının terapevtik vasitə kimi istifadəsinin əsaslarını qoydu. O inanırdı ki, musiqi şəxslərin fiziki və emosional inkişafında müsbət dəyişikliklər yaradır.

Musiqinin terapevtik təsirləri ilə bağlı 1940-1950-ci illərdə tədqiqatlar artmağa başladı. Helen L.Bonny, musiqi terapisti 1970-ci illərdə Yönləndirilmiş Xəyal və Musiqi (Guided Imagery and Music) anlayışını təqdim etdi. 1980-ci illərdə musiqi terapiyası sağlq peşəsi kimi tanınmağa başladı. Sertifikasiya proqramları yaradıldı, akademik təlimlər standartlaşdırıldı. Amerika Musiqi Terapiyası Assosiasiyası (AMTA) və digər təşkilatlar bu peşənin yayılması və inkişafında əsaslı rol oynadılar.

Bu gün musiqi terapiyası məktəblərdə, reabilitasiya mərkəzlərində, xəstəxanalarda, icmalarda geniş şəkildə istifadə edilir.

II. Musiqi terapiyası necə işləyir?

Musiqi terapiyası tətbiq edilərkən terapevtik məqsədlərə nail olmaq üçün müxtəlif texnika və yanaşmalardan istifadə olunur. Musiqi terapiyası üsulları fərdlərin unikal ehtiyaclarını qarşılamağa yönəlmiş bir sıra yanaşmaları əhatə edir. Aktiv musiqi yaratmaq, qəbuledici musiqi dinləmək və improvizasiya bu sahədə istifadə olunan üsulların yalnız bir neçə nümunəsidir. Hər bir texnika müxtəlif faydalar və terapevtik nəticələr təklif edir, fərdlərə musiqi ilə onların rifahını təşviq edən və şəxsi inkişafı asanlaşdıran şəkildə məşğul olmağa imkan verir.

Musiqi terapiyasında müxtəlif yanaşmalar

Musiqi terapiyasının klinik məqsədlərlə istifadəsi zamanı beş əsas yanaşmaya əsaslandığı görünür.

Bu yanaşmaları belə sıralamaq olar:

1. Davranışçı Musiqi terapiyası – davranışların idarə edilməsində istifadə edilən bir musiqi terapiyasıdır. Terapist musiqidən uyğun olmayan davranışların azaldılması məqsədi ilə istifadə edir. Pozitiv möhkəmləndirmə zamanı istənilən uyğun davranışların artırılması məqsədi ilə istifadə edilir. Pasiyentlər məqsədyönlü davranışlarla məşğul olduqda tərif, musiqi mükafatları bu və ya digər müsbət nəticələrin təmin edilməsi üçün musiqi ilə mükafatlandırma təmin edilir. Davranışçı Musiqi Terapiyası davranış prinsiplərini musiqi terapiyası müdaxilələrinə birləşdirən bir yanaşmadır. O, davranışların dəyişdirilməsinə və strukturlaşdırılmış musiqi fəaliyyətləri vasitəsilə müsbət dəyişikliklərin təşviqinə diqqət yetirir. Davranışçı

Musiqi Terapiyasının fəlsəfəsi, müşahidə edilə bilən davranışları və onlara təsir edən ətraf mühit faktorlarını vurğulayan psixoloji nəzəriyyə olan davranışçılığa əsaslanır. Bu yanaşma güman edir ki, davranışlar, o cümlədən emosional reaksiyalar möhkəmləndirmə və şərtlənmə vasitəsilə öyrənilə və dəyişdirilə bilər. Sistemik hissizləşdirmə: musiqi vasitəsilə narahatlığa səbəb olan stimullara tədricən məruz qalmağı tətbiq edir. Bu texnika tez-tez qorxulu stimula doğru artan addımlarla rahatlaşdırıcı musiqini birləşdirərək fobiya, narahatlıq və ya digər emosional problemləri həll etmək üçün istifadə olunur. Modelləşdirmə və təqliddə pasiyentlər musiqi nümunələri və ya terapevt tərəfindən nümayiş etdirilən hərəkətləri təqlid edərək müsbət davranışları modelləşdirməyə təşviq edilir. Bu yanaşma qrup terapiyalarında xüsusilə təsirlidir.

2. Benenzon (psixodinamik) musiqi terapiyası – Roland Benenzon 1966-cı ildə Şimali Amerikada, daha sonraları isə Buenos Aires, Argentina və Şimali Avropadakı digər ölkələrdə inkişaf etdirilməyə başlanılan ilk musiqi terapiya təhsil proqramını qurmuşdur. O həm də psixiatr, musiqiçi və bəstəkar idi. Bu yanaşmanın əsası psixoanalitikdir və hazırlanma, təmizlənmə, qavrayış, müşahidə və səsli dialoq mərhələlərindən ibarətdir.

3. Nordoff-Robbins musiqi terapiyası (humanistik və şəxsiyyətlərəsas) – Uzun illər aparılan tədqiqatlar nəticəsində Paul Nordoff və Clive Robbins tərəfindən ortaya atılmışdır. Yaradıcı musiqi terapiyası olaraq da adlandırılır. İngiltərədə başlayan tədqiqatlar daha sonra Avropaya və Amerikaya yayılmağa başlayır. Əsas tədqiqatlarından biri də Amerikada yerləşən autizmdən əziyyət çəkən uşaqlar üzərində aparılmışdır. Xüsusi qayğı tələb edən bu uşaqlarla aparılan tədqiqatlar müsbət nəticələr vermişdir. Nordoff-Robbins Musiqi Terapiyası (NRMT) hər kəsin fitri musiqi qabiliyyətinə malik olduğuna və musiqiyə müalicəvi şəkildə cavab verə biləcəyinə inanır. Bu yanaşma insan mərkəzlidir və musiqinin yaradılmasının yaradıcı və improvizasiya aspektlərinə diqqət yetirir. Əsas fəlsəfə ondan ibarətdir ki, musiqi universal bir dil kimi özünü ifadə etmək, ünsiyyət qurmaq və emosional azad olmaq üçün güclü bir vasitə ola bilər. Texnikalarına baxdığımız zaman isə bunları qeyd edə bilərik: İmprovizasiya: NRMT-nin mərkəzi musiqi improvizasiyasının istifadəsidir. Terapevtlər qeyri-şifahi və intuitiv ifadə formasına imkan verən spontan musiqi bəstələməklə məşğul olurlar. Bu proses çox vaxt sərbəstdir və fərdin unikal ehtiyaclarına və duyğularına uyğunlaşmış olur.

Kompozisiya: pasiyentlər öz musiqi əsərlərini yaratmağa təşviq olunurlar. Bu, sözlərin yazılmasını, melodiyların yaradılmasını əhatə edə bilər. Bəstəkarlıq aktı insanlara öz düşüncələrini və duyğularını orijinal musiqi yaratmaqla çatdırmaq imkanı verir.

Musiqili dialoq: Terapevtlər pasiyentlərlə musiqili dialoq aparır, onların musiqi ifadələrinə cavab verir və dinamik qarşılıqlı əlaqə yaradırlar. Bu qarşılıqlı əlaqə pasiyentlərin özlərini fərqli şəkildə ifadə etmələri üçün təhlükəsiz məkan təmin edən bir ünsiyyət forması kimi qarşımıza çıxır.

Çalğı alətlərindən istifadə: NRMT seanslarında həm ənənəvi, həm də qeyri-ənənəvi müxtəlif alətlərdən istifadə olunur. Pasiyentlər müxtəlif səsləri, melodiya, ritmləri tədqiq edə bilər, duyğu stimullaşdırılmasını və emosional dünyalarındakı fərqliliklərini artırmağa bilərlər.

Nordoff-Robbins Musiqi Terapiyası müxtəlif klinik şəraitdə effektivliyi ilə tanınır. Nordoff-Robbins Musiqi Müalicəsi inkişaf qüsurları olan uşaqlar və böyüklər, psixi sağlamlıq problemləri olan şəxslər və fiziki və ya emosional travma ilə üzləşənlər də daxil olmaqla, geniş əhali qruplarında tətbiq edilir. Bu yanaşma yüksək dərəcədə uyğunlaşdırıla bilər və musiqi mənşəyindən, qabiliyyətlərindən asılı olmayaraq insanların ehtiyaclarını ödəmək üçün fərdiləşdirilə bilər. Nordoff-Robbins musiqi terapevti olmaq üçün fərdlər adətən xüsusi təlim keçirlər. Bu təlim NRMT-nin unikal prinsip və texnikalarına diqqət yetirməklə musiqi və terapevtik təhsilin birləşməsinə əhatə edir. Musiqi vasitəsilə müalicəvi əlaqə qurmağın və hər bir fərddə böyümə və inkişaf potensialının dərk edilməsinin vacibliyini vurğulayır. NRMT-nin autizm, inkişaf pozğunluğu, psixi sağlamlıq problemləri və digər şərtləri olan şəxslərə təsirini araşdırmağa davam edir. Qısaca, Nordoff-Robbins Musiqi Terapiyası improvizasiyaya, yaradıcılığa, bütün yaş və qabiliyyətlərə malik şəxslər üçün musiqinin terapevtik potensialına olan inamı vurğulaması ilə seçilir.

4. Analitik musiqi terapiyası (psixoanalitik) – 1970-ci ilin əvvəllərində Mary Priestley tərəfindən ortaya atılmışdır. Burada terapist və pasiyent arasında söz istifadə edilmədən musiqili dialoq yaradılır. Pasiyent terapist ilə mahnı oxuyaraq ya da istədiyi bir aləti çalaraq musiqili bir dialoq qurur. Görüşdən öncə kiçik bir ön görüş təşkil edilir və çalma qaydası müəyyən edilir. Bu çalma yolu pasiyentin yaşadığı problemlə bağlı olan simvolik bir seçimdir. İmprovizasiya sonrasındakı şüursuz enerji problemlə əlaqə yaradar, problemi aktiv edər və ifadə edər. Terapistlər pasiyentləri özlərini yaxşılaşdırma gücü olduqlarına və sözlü ünsiyyət vasitəsi ilə zehni mənbələrinə fokuslanmaları üçün istiqamətləndirirlər.

5. İstiqamətləndirilmiş xəyalda Bonny metodu və musiqi. Bu metod 1970-ci illərdə kamançaçı və musiqi terapisti Helen Lindquist Bonny tərəfindən ortaya atılmışdır. Metod 5 mərhələdən ibarətdir. Öncə terapist və pasiyent seansa hazırlanmaq məqsədi ilə görüşür. Giriş hissədə pasiyent uzanaraq gözlərini yumur. Burada məqsəd pasiyentin öz daxili dünyasına enməsidir. Musiqi dinləyərkən pasiyent yaşadığı təcrübələri paylaşır. Bu hissədə terapist sadəcə qeydlər aparır və bu qeydlərin bir nüsxəsini hər seansın sonunda pasiyentə verir. Bu hissə təxminən 30-50 dəqiqəni əhatə edir. Musiqi bitdikdən sonra pasiyent gözlərini açaraq musiqi dinləyərkən yaşadığı təcrübələri mandala çəkərək, gildən heykəl düzəldərək ya da şeir yazaraq orada əks etdirir. Sonda isə terapist pasiyentlə təcrübələrini paylaşaraq, bu təcrübələrin onun gündəlik həyatına necə təsir etdiyi üzərində dayanılır. Şüuraltında yatan negativ vəziyyət və hadisələrin təsirinin azaldılmasına çalışılır.

Bundan əlavə musiqi terapiyasında istifadə edilən müxtəlif metodlar mövcuddur. Bu metodları isə belə sıralamaq olar. Çoban (2012, 68-71) musiqi terapiya metodlarını aktiv və passiv olaraq iki qrupa ayırır. Aktiv musiqi terapiyasında pasiyentin fəaliyyəti daha qabarıq görünür (alətdə musiqi çala bilər, rəqs edə bilər, musiqi bəstələyə bilər). Passiv musiqi terapiyasında isə pasiyent daha çox musiqi dinləyərək ona anlam verir.

Bruscia (1998, p. 113) isə bu metodları aşağıdakı şəkildə dörd qrupa ayırır:

1. **İmprovizasiya** – bu metod musiqi terapiyasında əhəmiyyətli bir metoddur. Bu, spontan musiqi yaradılmasını əhatə edir, fərdlərin əvvəlcədən musiqi təhsili və ya biliyinin olması şərt deyil. Onların özlərini sərbəst ifadə etmələri təşviq edilir. İmprovizasiya fərdi və ya qrup şəraitində həyata keçirilə bilər və o, fərdləri musiqi vasitəsilə öz duyğularını, düşüncələrini və təcrübələrini kəşf etməyə təşviq edir. Bu texnika fərdlərə özünə inam yaratmağa, yaradıcılığı inkişaf etdirməyə, ünsiyyət və sosial bacarıqları təkmilləşdirməyə kömək edir. Şəxsin bir musiqi alətini çalması, ya da musiqini içindən gəldiyi kimi ifadə etməsi istənilir. Bu metodda pasiyent tam sərbəst bir şəkildə daxili dünyasının səsinə qulaq asaraq davranır. O istədiyi şəkildə oxuya bilər, çala bilər, içindən gəldiyi kimi musiqiyə bədən hərəkətləri ilə qatıla bilər, ya da başqalarını da bu hərəkətləri etməsi üçün ürəkləndirə bilər. Burada təbiilik əhəmiyyətli olub, pasiyentin içindən gəldiyi kimi davranması təşviq edilir.

2. **Yenidən yaratma** – Musiqi terapiyasında geniş istifadə olunan başqa bir üsul aktiv musiqi yaratmaq kimi tanınır. Bu yanaşma fərdi alətlərdə ifa etmək, oxumaq və ya musiqi yaratmağı nəzərdə tutur. Musiqinin yaradılması prosesində fəal iştirak etməklə, fərdlər özlərini ifadə edə, bədən şüurunu artırma və motor bacarıqlarını inkişaf etdirə bilərlər. Aktiv musiqi yaratmaq da emosional azadlığı təşviq edə bilər və güclənmə hissini təmin edə bilər. Bu metodun məqsədi sensor-motor bacarıqların, zamana əsaslanan davranışları inkişaf etdirmək, davranışların xüsusi rolunu anlamaqdır. Burada pasiyentə təqdim edilən musiqini öyrənməsi, çalması, icra etməsi, xüsusi olaraq öncədən müəyyən edilmiş rol və davranışları əks etdirən musiqi fəaliyyətləri və oyunlarda iştirakını sərgiləməsidir. Pasiyent bu metodda bir musiqi çala bilər, mahnı oxuya bilər, bir musiqini başqalarının önündə həm çalıb, həm oxuya bilər. Musiqinin adının tapılması ilə əlaqədar müxtəlif oyunlarda iştirak vs. pasiyentin qatıldığı fəaliyyətlər arasındadır.

3. **Bəstələmə metodu** xüsusi musiqi məhsulunun yaradılmasına fokuslanır. Belə ki, musiqi bəstələmək, var olan musiqinin sözlərini dəyişdirmək, ya da sözlərini dəyişdirmədən musiqisini dəyişdirmək, video ya da audio yaratmaq bu metodun əsas xüsusiyyətləridir. Burada əsas məqsəd pasiyentdə şəxsi məsuliyyət hissini artırılması, formalaşmasıdır. Mahnı yazmaq musiqi terapiyasında fərdlərə özlərini yaradıcı və emosional şəkildə ifadə etməyə imkan verən güclü və təsirli bir texnikadır. Mahnıların yazılması və bəstələnməsi prosesi vasitəsilə onlar öz fikirlərini, hissələrini və təcrübələrini unikal və mənalı şəkildə çatdırmağa bilirlər. Musiqi terapiyasında mahnı yazmaq özünü ifadə etmək üçün təhlükəsiz platforma təmin

edir, fərdlərə emosiyalarını araşdırmaq və emal etmək imkanı verir, eyni zamanda özünüdərk etmə və özünü əks etdirməyi təşviq edir. Mahnı yazmaq musiqi terapiyasında özünü ifadə etməyi asanlaşdırmaq, emosional müalicəni təşviq etmək və ünsiyyəti gücləndirmək üçün istifadə olunan yaradıcı və gücləndirici bir texnikadır. Bu, terapevt və pasiyent arasında əməkdaşlıqda orijinal mahnıların yazılması və bəstələnməsi prosesini əhatə edir. Musiqi terapiyasında mahnı yazma prosesi adətən pasiyent və terapevt arasında əməkdaşlığı əhatə edir. Terapevt beyin fırtınası metodundan istifadə edərək pasiyenti ideyalar üzrə, sözlər yazmaq və melodiylar yaratmaq kimi müxtəlif mərhələlərdə istiqamətləndirir. Bu əməkdaşlıq yanaşması terapevtə pasiyentin daxili dünyası haqqında fikir əldə etməyə imkan verir və güclü terapevtik əlaqəni gücləndirməyə kömək edir. Mahnı yazmaq özünü şifahi ifadə etmədə çətinliyi olan insanlar üçün xüsusilə faydalı ola bilər, çünki o, tez-tez daha əlçatan və rahat olan alternativ ünsiyyət rejimi təmin edir. Üstəlik, musiqi terapiyasında mahnı yazmaq şəxsə məsuliyyət almağı öyrədir və şəxsi inkişaf üçün bir vasitə rolunu oynayır. Öz mahnılarını yaratmaqla pasiyentlə öz hekayələrini bərpa etmək və hekayələrini orijinal və gücləndirici şəkildə danışmaq imkanı əldə edirlər. Bu proses fərdlərdə öz yaradıcılıq qabiliyyətlərini kəşf etmələrinə və musiqi vasitəsilə öz səslərini tapdıqca, rahatlıq və inam hissini inkişaf etdirməyə kömək edə bilər. Bundan əlavə, mahnı yazmaq da emosional şəfa və katarsisə kömək edə bilər, çünki pasiyentlər yaratdıqları sözlər və melodiylar vasitəsilə çətin emosiyaları buraxa və emal edə bilirlər. Mahnı yazmaq fərdlərin öz hekayələrini söyləmək, duyğularını ifadə etmək və şəxsiyyətlərini araşdırmaq üçün güclü bir vasitə ola bilər. O, özünü əks etdirmək və özünü kəşf etmək üçün təhlükəsiz və dəstəkləyici bir yer təmin edir.

4. **Reseptiv təcrübələr** – Musiqi terapiyasında geniş istifadə olunan üsullardan biri də qəbuledici musiqi dinləməkdir. Bu yanaşma fərdin məqsəd və ehtiyaclarına uyğun olaraq diqqətlə seçilmiş musiqi parçalarına qulaq asmağı nəzərdə tutur. Qəbuledici musiqi dinləmək müxtəlif emosiyalar oyatmaq, istirahəti asanlaşdırmaq, narahatlığı azaltmaq və əhval-ruhiyyəni yaxşılaşdırmaq üçündür. O, həmçinin yaddaşı, diqqəti və konsentrasiyanı stimullaşdırmaqla idrak fəaliyyətini gücləndirə bilər. Terapevt dinləmə təcrübəsi vasitəsilə insana yol göstərir, dəstək verir, pasiyentin hissələrini əks etdirərək, onunla apardığı müzakirəni asanlaşdırır.

Reseptiv Musiqi Dinləmə, insanların diqqətli şəkildə musiqi ilə məşğul olduqları aktiv dinləmə formasıdır. Bu, musiqinin müxtəlif elementlərinə, o cümlədən melodiya, ritm, harmoniya, dinamikaya, musiqinin ötürdüyü emosional və ifadəli keyfiyyətlərə fəal diqqət yetirməyi əhatə edir. Xoş bir atmosfer yaratmaq üçün tez-tez istifadə olunan fon musiqisindən fərqli olaraq, qəbuledici musiqi dinləmək fərdlərdən musiqini aktiv şəkildə dinləmələrini və şərh etmələrini tələb edir. Bu metodda canlı ya da daha əvvəl yazılmış bir musiqi dinlənilir. Dinlənən musiqinin növü müxtəlif ola bilər. Terapiyanın məqsədlərinə uyğun bir şəkildə pasiyentin musiqiyə qulaq asarkən verdiyi reaksiyalar üzərində dayanılır. Burada

Əsas məqsəd problem həll etmə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi, pasiyenti rahatlamaq ya da hərəkətə keçirmək, emosional yüklü vəziyyət və görüntüləri oymaq və yadda qalan xatirələri canlandırmaqdır. Reseptiv musiqi dinləyən şəxslər daha aktiv olurlar. Onlar musiqinin müxtəlif elementlərini təhlil və şərh etməklə fəal şəkildə məşğul olurlar. Bu, musiqinin quruluşuna və formasına diqqət yetirməyi, istifadə olunan müxtəlif alətləri və ya səsləri tanımağı və mövcud müxtəlif naxışları və motivləri müəyyən etməyi əhatə edə bilər. Bu aktiv məşğulluq vasitəsilə fərdlər dinlədikləri musiqini daha dərinləndirən dərk edə və qiymətləndirə bilərlər. Qəbuledici musiqi dinləmək həm də yüksək subyektiv təcrübə ola bilər, çünki fərdlər musiqini şəxsi üstünlüklərinə, mədəni mənşəyinə və emosional vəziyyətinə görə fərqli şəkildə şərh edə və cavab verə bilər. Bəzi musiqi parçaları rahatlaşdırıcı və sakitləşdirici ola bilər, digərləri isə onları enerjili və ya hətta emosional ola bilər. Qəbuledici musiqi dinləməsi həm də emosiyaları və xatirələri oymaq gücünə malikdir, fərdlərə təhlükəsiz və dəstəkləyici mühitdə öz hisslərini araşdırmaq və ifadə etmək imkanı verir. Musiqi emosiyalarımıza toxunmaq üçün unikal bir qabiliyyətə malikdir və basdırılmış emosiyaları emal etmək və buraxmaq üçün güclü bir vasitə kimi xidmət edə bilər. Bələdçili dinləmə seansları vasitəsilə fərdlər musiqi ilə daxili dünyalarında dərinləşərək əlaqə saxlaya bilər ki, bu da emosiyaların yaşanmasına və şəxsi inkişafa imkan verə bilər. Bu, şifahi ünsiyyətdə çətinlik çəkən insanlar üçün xüsusilə faydalı ola bilər, çünki musiqi alternativ və çox vaxt daha əlçatan ifadə vasitələri təklif edir. Nəhayət, musiqi təhlili və müzakirəsinin öyrənmə prosesinə daxil edilməsi qəbuledici musiqi dinləmə bacarıqlarını əhəmiyyətli dərəcədə artırmağa imkan verir. Şagirdlər müxtəlif musiqi parçalarının quruluşunu, formasını və üslubunu təhlil edə, müşahidələrini və şərhlərini həmyaşdqları ilə müzakirə edə bilərlər. Bu, onlara nəinki musiqini daha dərinləndirən dərk etməyə kömək edir, həm də tənqidi düşüncə və ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Beləliklə, musiqi terapiyası alternativ və maliyyəti aşağı olan və şəxslərin psixi rifahını dəstəkləyən alternativ müdaxilə kimi qarşımıza çıxır. Ölkəmizdə bu sahədə mütəxəssislərin yetişməsi, təhsil müəssisələri və xəstəxanalarda tətbiqini artırmaq gələcək psixi sağlam nəsillərin yetişməsinə dəstək ola bilər. Eyni zamanda bu sahənin inkişaf etdiyi xarici ölkə təcrübələrinin də öyrənilməsi və ölkəmizdə tətbiqinin genişləndirilməsi əhəmiyyətlidir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Ak, Ş.A. (2009). Müzikle Tedavi. Ankara: Ötüken Nəşriyat.
2. Arlı, K. (2015). Music therapy for stress and anxiety as an alternative and complementary model. (Magistr işi, Üsküdar Universiteti, Sosial Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Psixoloji Ana Bilim Dalı).
3. Atik, F.M., & others. (2017). Makamdan Şifaya. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

4. Aykıt, A. (2020). Ahlâkî Tekâmülde Mûsikînin Rolü: Kindî'nin Mûsikî Risâleleri. *Darülfünun ilahiyat*, 31(1), 55–75.
5. Bakır, G. (2016). The effect of musical therapy given to patients with ischemic stroke on quality of life and quality of sleep. (Magistr işi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Bilim Dalı).
6. Başaran Tanrıöver, G. (2010). "Müzikle Tedavi Yöntemleri." *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5(3), 1-8.
7. Bekiroğlu, T. (2011). Klasik Türk Müziğinin Hipertansiyon Hastalarının Kan Basınçlarına ve Anksiyete Düzeylerine Etkisi. Gaziantep: Gaziantep.
8. Bruscia, E.K. (2016). Müzik Terapiyi Tanımlamak. (Çev.: B. Uçaner, Çifdalöz ve diğerleri) İstanbul: Nobel Yaşam Yayınları.
9. Çalık, A. (2017). Müzikle Terapi. İstanbul: Msn yayınları.
10. Cantekin, I. (2012). The effects of music therapy on stressors perceived by hemodialysis patients and their anxiety levels. (Doktorluq dissertasiyası, Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İç Hastalıkları Ana Bilim Dalı).
11. Clifton, T. (1983). *Music as Heard: A study in applied phenomenology*. New Haven: Yale University Press.
12. Çoban, A. (2005). Müzikterapi. İstanbul: Timas Yayınları.
13. Doğan, B. (2000). Sentez Müzik Terapi. İzmir: Zeus Kitapevi.
14. Doğan, B. (2006). Avrupa'da Müzik ile Tedavi. İstanbul: Mephisto Yayınları.
15. Ersoy Çak, Ş., & Can, N. (2018). "Müzik Terapinin Tarihsel Gelişimi Ve Uygulandığı Mekânlara Bir Bakış." *Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(18), 599-618.
16. Gürsoy-Naskali, Koç. (2009). *Beden Kitabı. İstanbul. Kitabus Yayınları* (sy 390).
17. Güvenç, R.O. (1991). Türk Musikîsi Tarihi ve Türk Tedavi Musikîsi. İstanbul: Metinler Matbaası.
18. Güvenç, R.O. (2000). Türklerde ve Dünyada Müzikle Ruhi Tedavinin Tarihçesi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
19. Güvenç, R.O. (2002). Eski Türklerde Müzik ile Tedavi. Ankara: Türkler Yayınevi.
20. Horuz, D. (2013). Göğüs hastalıkları servisinde yatan koah hastalarında müzik terapisinin anksiyete ve bazı klinik bulgulara etkisi. (Master's thesis, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı).
21. Kurt, D. (2014). Müzik Terapinin Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Yalnızlık Hissi Üzerine Etkisi. (Magistr işi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Esasları Ana Bilim Dalı).
22. Malchiodi, C.A. (Ed.). (2023). *Handbook of Expressive Arts Therapy*. American Psychological Association. New York, USA.
23. Meltem Uyar-Korhan, A.E. (2011). "Yoğun Bakım Hastalarında Müzik Terapinin Ağrı ve Anksiyete Üzerine Etkisi." *Ağrı*, 23(4), 139-146.

24. Naseri H. and Amir Hashemian H., (2016). Music Therapy in Islamic Civilization During the Abbasid Period, *Journal of Religion and Health* 55(3), 1026-1037.
25. Özgür, B. (2016). The effect of music therapy on anxiety, fear, and pain management in 6-12 year old children undergoing surgery. (Magistr işi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı).
26. Şahin Ahmet, A. K. (2009). Müzikle Tedavi. Ankara: Ötüken Neşriyat.
27. Şahin, M. (2023). Geçmişten günümüze müzik terapi yöntemleri ve metotları. (Magistr işi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Müziği Ana Bilim Dalı).
28. Sancak, L. (2019). Türk-İslam Medeniyetinde Psikolojik Sağaltım Yöntemleri ve Musiki ile Sağaltımın Günümüz Müzik Terapi Uygulamaları ile Karşılaştırılması.
29. Sezer, F. (2011). "Öfke ve Psikolojik Belirtiler Üzerine Müziğin Etkisi." *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-21.
30. Somakçı, P. (2003). Türklerde Müzikle Tedavi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 131-140.
31. Sönmez, D. (2008). Antik Dönemde Anadolu'da Müzik ve Müzik Aletleri. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Unpublished master's thesis).
32. Tağtekin, S.B., & others. (2015). "Müzikoterapi Hakkında Ne Biliyoruz?" *Konuralp Tıp Dergisi*, 7(3), 167-171.
33. Torun, Ş. (2018). Nörolojik Hastalıklarda Müzik Terapi ve Müzik Uygulamaları. In F. Mutluay (Ed.), *Nörolojik Hastalıklarda Fizyoterapi ve Rehabilitasyon*. Ankara: Türkiye Klinikleri, 71-78.
34. Uçan, A. (2005). Müzik Eğitimi Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar. Ankara: Evrensel Müzikevi Yayınları.
35. Uçan. Özlem. Ovayolu, Nimet. Müzik ve Tıpta Kullanımı // – Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2006. Sayı: 1, No. 3, – s. 14–22.
36. Yıldırım, R. (2023). The effect of music therapy on sleep quality and pain level during decubitus ulcer dressing. (Magistr elmi işi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İç Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı).
37. Yücesan, E. (2016). Effects of music therapy, poetry therapy, and creative drama applications on self-esteem levels of college students. (Doktorluq elmi işi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı).

Роль музыкальной терапии в нашем психическом благополучии

Этот материал подробно рассматривает многоаспектное воздействие музыки на человека, охватывая ее физические, психологические, когнитивные и социальные эффекты. Также в статье исследуется роль музыкотерапии в улучшении психического благополучия, предоставляется краткая история этого терапевтического подхода и рассматриваются его различные типы и методологии. Начиная с акцента на значимости темы, статья проходит через широкий спектр воздействия музыки на здоровье человека. Она подчеркивает независимые исследования, демонстрирующие, как музыка положительно влияет на нейробиологические процессы, нейротрансмиттеры и структуры мозга, особенно в области физического здоровья. Более того, статья подчеркивает критическую важность музыкотерапии в продвижении психического благополучия, разъясняя ее влияние на управление стрессом, смягчение депрессии и преодоление различных психологических вызовов. Предоставляется краткий исторический обзор развития музыкотерапии, обрисовывая ключевые этапы в этой области исследований. Исследуя различные типы и методологии музыкотерапии, включая интервью, групповые сессии и вокальные или инструментальные выступления, статья исследует, как эти подходы влияют на психологическое и эмоциональное здоровье людей. В заключение этот абстракт направлен на предоставление всеобъемлющего понимания роли, которую играет музыка в жизни человека, подчеркивая значимость музыкотерапии как средства для повышения психического благополучия.

Ключевые слова: воздействие музыки, физическое здоровье, психологические эффекты, музыкотерапия, психическое благополучие, типы музыкотерапии, эмоциональное здоровье

Malak Feruz gizi Karimova**The role of music therapy in our mental well-being**

Summary: This article extensively explores the diverse impact of music on individuals, covering its physical, psychological, cognitive, and social effects. It also delves into the role of music therapy in enhancing mental well-being, offering a brief history of this therapeutic approach and examining its various types and methodologies. Starting with an emphasis on the topic's significance, the article explores the wide range of effects music has on human health. It highlights independent research demonstrating how music positively influences neurological

processes, neurotransmitters, and brain structures, particularly within the realm of physical health. Additionally, the article highlights the critical role of music therapy in enhancing mental well-being, explaining its impact on stress management, alleviating depression, and addressing psychological challenges. A concise historical overview of the development of music therapy is provided, outlining key milestones in the research field. Exploring the various types and methodologies of music therapy, including interviews, group sessions, and vocal or instrumental performances, the article investigates how these approaches influence individuals' psychological and emotional health. In summary, this abstract aims to offer a comprehensive understanding of the pivotal role music plays in human life, emphasizing the significant value of music therapy as a tool for promoting mental well-being.

Key words: music impact, physical health, music therapy, mental well-being, types of music therapy, emotional health

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 17.07.2023